

— KÖZLEMÉNY —

GIESSWEIN SÁNDOR NEMZETI-TÁRSADALMI ÉRZÉKENYSÉGE

*Egy katolikus pap politikai útkeresése**

SZILÁGYI Csaba
egyetemi docens (PPKE KJPI)

Aliud est facta narrare, aliud docere facienda;
historia facta narrat fideliter atque utiliter.
(S. Augustinus: *De doctrina Christiana*, II. 28.)

Ki volt Giesswein Sándor? Nevét Prohászka Ottokár (1858–1927) püspök és a jezsuita Bangha Béla (1880–1940) nevével emlegetik, amikor a száz évvel ezelőtti katolikus megújulás vezéregyéniségeiről van szó. Rögtön tegyük hozzá: három név, három különböző életút, akiket az utókor sokszor eltérően ítél meg. Közös bennük, hogy próbáltak megoldásokat keresni az 1900-as évekre kialakult társadalmi-politikai kérdésekre.¹

Giesswein nevét gimnazista korban ismertem meg. A győri bencés gimnázium tanulójaként, az 1970-es években két bencés tanáromtól többször hallottam a győri kanonok nevét. Jánosi Gyula OSB (1910–1978) – latin-történelem szakos tanárként – egy könyvet szeretett volna kiadni Giesswein életéről, haláláig dolgozott rajta. Jánosi

* Az előadás 2012. március 23-én hangzott el a budapesti Francia Intézetben a *Démocratie chrétienne et christianisme social. La prise en compte de la nation, en France et en Hongrie* címmel megtartott konferencián.

¹ Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök személye időként vitákat szül mind a történetírásban, mind a közéletben. Napjainkban gazdag szakirodalom olvasható róla. A Székesfehérvári Egyházmegye minden évben megemlékezik a püspök halálának évfordulójáról. Az itt elhangzott előadásokat szerkesztett kötetben is kiadják. A 2012-ben kiadott kötet végén gazdag irodalomjegyzék olvasható. Lásd: MÓZESSY Gergely (szerk.): *Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. A Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka konferenciáinak előadásai*. Székesfehérvár, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár kiadványa, 2012. Továbbá: SZILÁGYI Csaba: „*Pro libertate*,” *Prohászka Ottokár beszéde a magyar ifjúsághoz II. Rákóczi Ferenc újratemetésekor, 1906. október 29-én*. In: MÓZESSY i. m. 242–249.; Bangha Béláról lásd a legújabb feldolgozást: MOLNÁR Antal – SZABÓ Ferenc SJ: *Bangha Béla SJ emlékezete. Távlatok 2010/3–4*. Budapest, 2010. Továbbá: SZILÁGYI Csaba: *Bangha Béla, a sajtóapostol*. In: MOLNÁR Antal – SZILÁGYI Csaba (szerk.): *Múlt és jövő. A magyar jezsuiták száz éve (1909–2009) és ami abból következik*. Jubileumi konferencia. Budapest, 2009. október 16–17. [ME-TEM Könyvek, 73.] Budapest, 2010. 51–65.

kéziratának címe ez: *Új idők küszöbén – Giesswein Sándor élete és kora.*² Utána Cziráki László OSB (1915–1981) – magyar–francia szakos tanár volt, aki segítette a monográfia elkészültét – próbálkozott a munka kiadásával, de váratlan halála megakadályozta ebben. 2011 novemberében nagy izgalommal mentem Pannonhalmára, a Főapátsági Könyvtár és Levéltárba, hogy végre elolvassam az ott található kiadatlan kéziratot.³ Nagyon érdekes olvasmány volt: az 1970-es évek marxista történetírása közepette próbálja a kézirat kiemelni, hogy egy katolikus pap bátran felvállalta a „kisemberek” képviselését „a szocializmust” megelőzően. Hogy érzékeltsem a bencés Jánosi Gyula Giessweinről és koráról vallott nézeteit, hadd idézzek abból a nyomtatásban megjelent írásából, amely a 350 éves Győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Jubileumi Évkönyvében olvasható. Az írás 1977-ben készült, a marxista történetírás nyomása alatt fogant gondolatok jelzik azt a nehéz mozgásteret is, ami akkor adva volt az egyháztörténet-írás számára, ennek ellenére nem hiányzott a kritikus egyházi önvizsgálat sem, bár néhány dolgot napjainkban másként értelmeznünk. Giessweinről tehát ezt írta: „A kor, amelyben élt, szellemi és társadalmi feszültségekkel volt tele. Az egyház élete se kivétel. Főképpen nem a magyar katolikus egyházé, amelyben a még uralkodó barokk formák egyre üresebbek, elavultabbak lettek. Nyugaton a polgári kat. megújulás XIII. Leó szellemében kereste a régi és új értékek összhangját, a polgári világhoz való alkalmazkodást. A század végén ebben az irányban nálunk is megmozdult valami, kezdett öntudatra ébredni a magyar katolicizmus, de a barokk örökség súlyos akadályként állt útjában. Giesswein ebben a korban volt a magyar és egyben az egyetemes egyháznak is egyik sokoldalú, haladó szellemű egyénisége. Tevékenysége főleg a magyar katolikusok körében váltott ki ellentétet, amely nem szűnt meg halála után sem, ma viszont érdeklődés nyilvánul meg személye iránt mind a katolikusok, mind a marxisták részéről. [...] Pályája kezdetén Mihályfi Ákos⁴ a korszerű apologétát látta benne, 1903-ban úgy tekintettek rá, mint az öntudatra ébredt katolicizmus vezéregyéniségére, 1921-ben, negyvenéves írói jubileumán az Aurora főszerkesztőjét⁵ a baloldaliak ünnepelték lelkesen. [...] Bátran

² Giessweinnek hasonló címmel jelent meg egy írása: GIESSWEIN Sándor: *Új idők küszöbén. Társadalombölcseleti elmélkedés.* Budapest, Szent István Társulat, 1918.

³ Köszönetemet fejezem ki Várszegi Asztrik pannonhalmi főpát úrnak, aki engedélyezte a kéziratok tanulmányozását. Köszönet illeti a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban illetve Levéltárban dolgozókat: Ásványi Ilona helyettes igazgató asszonyt, különösen Hegedűs Józsefné Éva könyvtáros asszonyt, és Dénesi Tamás levéltári igazgató urat az önzetlen segítségért. A kézirat több példányban és helyen megtalálható. 1. Főapátsági Levéltár, Pannonhalma. Hagyatékok; Jánosi Gyula hagyatéka. 2. A Főapátsági Könyvtárban Jánosi Gyula hagyatéka három dobozában az anyaggyűjtés található. További két dobozban a kézirat gépelt példánya. A cédulák három dobozának jelzete: BK 873/IV. 3, a kézirat két doboza BK 873/V. 3. jelzetet viseli.

⁴ Mihályfi Ákos OCist (1862–1937) egyetemi teológiai tanár.

⁵ Az Aurora (1919–1923) ismeretterjesztő, társadalmi, tudományos, társadalmi hetilap. „A magyar demokrácia folyóirata.” Irodalom, művészet, szociálpolitika, politika, vallási élet, nevelésügy, nőkérdés, egészségügy, közgazdaság, ipar, kereskedelem, nemzetközi élet. Főszerkesztője Giesswein Sándor volt, 1923 januárjától Szabó Dezső. Lásd: http://www.kosztolanyiololdal.hu/sites/default/files/55_biblio-kd-3.pdf (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.), vagy <http://lexikon.katolikus.hu/A/Aurora.html> ((Utolsó megtekintés: 2013. június 17.)

szembeszállt a fehérterrorral, antiszemitizmussal. [...] 1923-ban a temetési szertartást végző Mihályfi Ákos abból állapította meg, hogy nagy embert temetett, mivel nagy ember temetésén – tízezen voltak – soha annyi meghatódott arcú kisembert nem látott. Az ellentétek végigkísérték életében, és megmaradtak halála után is. Ma mind a katolikusok, mind a marxisták részéről érdeklődés nyilvánul meg egyénisége iránt. Gergely Jenő a *Világosságban* írt tanulmányában⁶ megállapította: Prohászka mélyebben ismerte Marx tanítását, de a társadalmi haladás tekintetében Giesswein állt, ha nem is érte el, Szabó Ervin és Kunfi Zsigmond⁷ felfogásához közelebb. Mi katolikusok ma szintén benne látjuk a polgári kat. megújulásának társadalmi téren legprogresszívebb képviselőjét, ezen felül a prófétai meglátásaiban és magatartásában a 2. Vatikánum eszméinek egyik kiemelkedő úttörőjét.”⁸

Jánosi Gyula írásából kiderül, hogy már az 1970-es években Gergely Jenő is foglalkozott Giesswein életével, munkásságával. Gergely professzor úrral – aki tiszteletre méltóan hű maradt történelmi felfogásához, de képes volt saját tézéseit is szükség esetén revidálni, ugyanakkor hatalmas kutatási eredményt tudhat maga mögött a keresztényszocializmus területén – az a közös élményem, hogy 2007-ben a jezsuiták Faludi Ferenc Akadémiájának keretében konferenciát szerveztünk a két világháború közötti szociális kérdésekről és ekkor megkértem őt, hogy foglalja össze a keresztényszocializmus történetét „a legújabb kutatások” fényében. A kérésen először meglepődött, mondván, hogy mindent leírt már e témában. De aztán annál nagyobb lelkesedéssel beszélt róla. Az említett konferencia anyaga 2008-ben megjelent a Gondolat Kiadónál a Barankovics István Alapítvány és a Faludi Ferenc Akadémia támogatásával, a kötet szerkesztője e jelen sorok írója volt.⁹ Ezek után talán kiderült a leírtakból az érdeklődésem a téma, illetve a címben szereplő személy iránt. És illik megemlékezni a nemrég (2011 áprilisában) elhunyt Szolnoky Erzsébetről is, aki az egyetlen megírt és kiadott monográfia szerzője.¹⁰ Fontos szakirodalom volt számomra László T. László munkája is.¹¹

⁶ GERGELY Jenő: Giesswein Sándor és a szocialista kapitalizmus. *Világosság*. 1974/ 10. 624–633.

⁷ Szabó Ervin (Schönfeld Ármin) (1877–1918): szociológus, könyvtáros, társadalomtudós, 1900-tól az Magyar Szociáldemokrata Párt tagja (=MSZDP), 1905-ben szakított a párttal, és fokozatosan az anarchoszindikalizmus hatása alá került. Lásd: BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai kislexikon*, 2. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990. 642.; Kunfi Zsigmond (1879–1929): szociáldemokrata politikus, az MSZDP vezetőségének tagja, a centrista irányzat legjelentősebb képviselője. Lásd: *Akadémiai kislexikon*, 2. i. m. 1038.

⁸ *A Győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Jubileumi Évkönyve*. Közzéteszi: BÄNHEGYI Miksa igazgató. Győr, 1977. 77., 78.

⁹ SZILÁGYI Csaba (szerk.): *Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon, 1919–1945*. (Faludi Ferenc Akadémia sorozata, Agora VI.) Budapest, Gondolat Kiadó–Barankovics István Alapítvány–Faludi Ferenc Akadémia, 2008.; GERGELY Jenő: *A keresztényszocializmus a legújabb kutatások tükrében*. In: SZILÁGYI (2008) i. m. 79–97.

¹⁰ SZOLNOKY Erzsébet: *Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Giesswein Sándor a magyar keresztényszociális és kereszténydemokrata gondolkodás megalapozója*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2003.

¹¹ LÁSZLÓ T. László: *Egyház és állam Magyarországon 1919–1945*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. Néhány, általam felhasznált fontosabb szakirodalom: *Giesswein-émlékkönyv*. Kiadja az Or-

Írásom céljaként a következőket tűztem ki: Giesswein életének rövid felvázolása után, olyan tényeket, eseményeket szeretnék kiemelni, amire eddig nem figyelt fel a kutatás, vagy nem kapott kellő hangsúlyt. Természetesen utalok Giesswein fontosabb írásaira is, de főleg – a teljesség igénye nélkül – a képviselőházban elmondott beszédeit is kiemelten szerepeltetem.¹² Munkám alcímekén szerepel a politikai útke-resés, ezt a vonalat követtem. Ez nagyon fontos kiemelés, mert Giesswein az Osztrák-Magyar Monarchiában kezdett politizálni, közben volt egy világháború, majd a forradalmak kora,¹³ és életét egy király nélküli királyságban fejezte be.

Giesswein 1856. február 4-én született Tatán. Elzászi eredetű családból származtak ősei, akik Mária Terézia idején kerültek Magyarországra. Középkisvárosi Tatán és Győrött végezte. A bencések győri főgimnáziumában érettségizett. Győrbe már mint kispap jelölt került, ebben a városban 1878-ban szentelték pappá. Tanult a pesti Pázmány Tudomány Egyetem teológiai fakultásán, ahol 1880-ban teológiai doktor lett. A Magyar Tudományos Akadémiának pedig 1914-ben lett tagja. Tudományos kutatóként bibliai régészettel, összehasonlító vallástörténettel és általános nyelvészet-tel, társadalombölcselettel, szociológiával stb. foglalkozott Nyolc nyelven beszélt, az eszperantó nyelv lelkes magyarországi népszerűsítője volt. Giessweint 1903-ban a Szent István Társulat egyházi alelnökévé választják, majd ennek keretében ő lesz a Szent István Akadémia megalapítója.

Politikai pályája tulajdonképpen 1898-ben kezdődik, amikor Győrben megalapítja az első magyarországi keresztény munkásegyletet. 1905-ben a magyaróvári (Mosonmagyaróvár) választókerületben országgyűlés képviselővé választják a Katolikus Néppárt tagjaként, de szociális programmal indult. Minden választáson tudott győzni, más-más politikai háttérrel, de ugyanazzal a programmal. 1923. november 15-én halt meg Budapesten.¹⁴

szágos Emlékmű-bizottság, Budapest, 1925.; GERGELY Jenő: *Giesswein Sándor a törvényhozásban (1905–1923)*. In: SZABÓ B. István (szerk.): *Kenyeres Zoltán-életrajz. Értés – megértés*. Budapest, Anonymus, 2004. 92–107.; GERGELY Jenő: *Giesswein Sándor, a politikus*. In: KOVÁCS K. Zoltán (szerk.): *Demokrácia – Kereszténység – Humanizmus. Giesswein Sándor a modern kereszténység előfutára*. [Kereszténység és közélet sorozat] Budapest, Barankovics István Alapítvány, 1994. 29–41.; KERN Tamás: *Giesswein Sándor társadalompolitikai tevékenysége. Köz-politika*, 2002. január, 35–50.; SARNYAI Csaba Máté: *A szociális kérdés és a világi hívek szerepe az egyházban Prohászka Ottokár és Giesswein Sándor értelmezésében*. In: SZILÁGYI (2008) i. m. 163–178.

¹² A képviselőházi beszédek olvashatók az Országgyűlési Könyvtár honlapján is. <http://mpgy.ogyk.hu/> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Írásunkban még a nyomtatott formában kiadott szövegeket idézzük.

¹³ Az 1918-as ún. „őszirózsás”, októberi forradalomról, és az 1919-es Tanácsköztársaságról van szó.

¹⁴ Giesswein részletes életét lásd SZOLNOKY i. m. Nagyon hasznos életrajzi összefoglaló olvasható Kozák Pétertől az interneten elérhető *Tudósportál* (Készült az MTA Társadalomkutató Központ és az MTA Kutatásszervezési Intézet gondozásában. Felelős szerkesztő: BALOGH Margit és TOLNAI Márton) oldalon: <http://www.tudosportal.hu/egy.php?id=4709> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Itt további életrajzi bibliográfiák találhatóak. Érdekessége a portálnak, hogy az *Emlékezet* részben felsorolja a Giesswein-kultusz napjaikban fellelhető területeit. Giessweinről a legfrissebb összefoglalót lásd: PETRÁS Éva: *A szociális kérdés erkölcsi kérdés is – Giesswein Sándor és a keresztényszocializmus Magyarországon*. <http://barankovics.hu/cikk/a-szocialis-kerdes-erkolcsi-kerdes-is-giesswein->

Számomra az egyik izgalmas kérdés az volt, hogy mi motiválta, honnét jött Giesswein számára a szociális érzékenység? Az életét, munkásságát kutatók ezzel a kérdéssel nem igazán foglalkoztak, illetve beérték a XIII. Leó pápa által kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklika tartalmának ismertetésével, mondván ennek hatására indult meg Magyarországon a munkások helyzetével való egyházi érdeklődés, törődés.¹⁵ Szerintem már jóval korábban. A Budapesti Központi Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája 1876-ban egy „tudományos” művet fordít le és dolgoz át *Munkáskérdés és szocializmus* címen.¹⁶ Giesswein 1874 és 1877 között – mint ahogy már jeleztem – a pesti teológiai tanulmányai során a Központi Papnevelő Intézet lakója volt. Itt működik mind a mai napig a Magyar Egyházirodalmi Iskola. A Széchenyi Könyvtárban megvan az említett munka, s a legnagyobb öröömömre megtaláltam a tagok között Giesswein nevét is! A munka több mint háromszáz oldalas, azt bizonyítani nem tudom, hogy Giesswein milyen mélységben vett részt a munka fordításában (nagyon jól tudott németül, tehát esély van arra, hogy aktív fordító is volt!), de mindenképpen ismernie kellett e munkát. Miről van szó? Reischl Károly Vilmos, müncheni egyetemi tanár könyve a vallás- és munkáskérdéssel, a szocializmus elméleti kérdéseivel és gyakorlati megoldásokkal foglalkozik. Szó van például a sztrájkokról, de a nők helyzetéről is, akiknek jogaiért is később Giesswein síkraszáll. A Reischl-féle könyvben olyan nők társadalmi helyzetéről van szó, amikor a nőknek „hajadon vagy özvegyi állapotukban semmi más élelmi forrásuk nincs, mint két kezük forrása.”¹⁷ Giesswein 1919-ben, a képviselőházban az ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál rámutatott a gazdasági fejlődésnek amaz útjára, mely a nőt régi foglalkozási köréből, a családból kiemelte, s számára más működési teret biztosítani nem tudván, őt magát is kenyérkeresővé tette.¹⁸ A Reischl-féle könyvből továbbá megismerhetjük a manzi püspök, Ketteler munkásságát is, aki szerint: „A társadalmi kérdés csak a kereszténység által oldható meg.”¹⁹ Bátran ki merem jelenteni, hogy e könyv indíthatta el Giessweint azon az úton, amely elvezette őt a keresztényszocializmus gyakorlati megvalósításához. Giessweinnek 1913-ban jelent meg a *Keresztény szociális törekvések a tár-*

sandor-es-a-keresztényszocializmus-magyarországon (Utolsó megtekintés: 2013. június 11.)

- ¹⁵ 2011-ben volt 120 éve annak, hogy megjelent a *Rerum novarum*. Ennek tiszteletére a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara egy tanulmánykötettel tisztegett: TÖTH Tihamér (szerk.): *120 éves a Rerum novarum*. (A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Tanulmányok 11.) Budapest, Pázmány Press. 2012. A kötet elsősorban az enciklikát jogi és napjainkra történő hatások szempontjából vizsgálja. Ebben olvasható jelen írás szerzőjének egy tanulmánya is: SZILÁGYI Csaba: *A magyar szociálpolitika és a pauperizmus a Rerum novarum és a Quadragesimo anno korában*, In: TÖTH i. m. 125–137.
- ¹⁶ *Munkáskérdés és socializmus*. Írta DR. REISCHL Károly Vilmos a müncheni egyetem volt r. tanára. Tudományos szakmunkák nyomán átdolgozta a Budapesti Központi Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája, Budapest, 1876.
- ¹⁷ Uo. 338.
- ¹⁸ NAGY Miklós: *Giesswein Sándor mint politikus*. In: *Giesswein-émlékkönyv* i. m. 227. (1911. június 27-én elhangzott beszéd.)
- ¹⁹ REISCHL i. m. 316.; Ketteletről lásd KERN i. m. 40.

sadalmi és gazdasági életben címmel,²⁰ amely véleményem szerint a Reischl-féle könyv modern átdolgozása volt. Giesswein e munkájában részletesen megismerhetjük Ketteler életét, eszméit is.²¹ Foglalkozik a francia keresztényszociális mozgalom teoretikusaival is, így például Le Play munkásságával.²² Szolnoky Erzsébet szerint „Giesswein idealisztikusnak tartja Le Play, a francia szocializmus atyja elveit, aki az európai munkások életét jól ismerte, s az volt a meggyőződése, hogy »a társadalmi béke szempontjából a kormányforma nem határoz, csupán az erkölcsiség foka s a tízparancsolat megtartása. [...] Az állam jóléte és fejlődése érdekében szükséges a család etikai [...] alapja.«²³

Mit jelent a keresztényszocializmus? – tehetjük fel jogosan a kérdést. A válasz megadása nem könnyű, történelmi elemzésre kényszerít. Először a munkásság és az egyház viszonyáról kell szólni. A 19. században vált problematikusá a kapcsolat, mert az egyház az iparosítást és következményeit elsősorban a szekularizáció és proletáriátus növekvő elszegényedésének folyamataként fogta fel. Az egyház megítélése szerint az elszegényedést a paternalista struktúrák megszűnése okozta. E diagnózisnak megfelelően gyógymódként az egyházpolitikában a rekrisztianizáció és a caritas állt a középpontban. A munkáskérdéshez tartozott, hogy a katolikus szervezetek (például: katolikus munkásegyletek és keresztény szakszervezetek) alapítását „a szociáldemokrácia harcos ateizmusával és felforgató szándékával” igazolták.²⁴ Magyar viszonylatban a „keresztényszocialista” fogalom használatával az 1890-es évek elejétől kezdve találkozunk, többek között Prohászka Ottokár írásaiban.²⁵ Giesswein Sándor munkái alapján így foglalható össze: ez az elnevezés jelöli ama társadalompolitikai irányt, mely keresztény etika alapján akarja útját állni a hatalmaskodó individualizmus által előidézett társadalmi igazságtalanságoknak, s az egészséges társadalmi fejlődést társadalmi reformokkal akarja megvalósítani. Giesswein egyik munkájában – felhasználva egy angol lapból vett történetet – frappánsan így fogalmaz: a szociáldemokrata azt mondja: ami a tied, az az enyém, a keresztényszocializmus alapelve: ami az enyém, az a tied.²⁶ Fenyő Miksa²⁷ a Nyugatban 1921-ben így értelmezi a giessweini keresztényszocializmust: „Giesswein Sándornál ez a szó

²⁰ GIESSWEIN Sándor: *Keresztény szociális törekvések a társadalmi és gazdasági életben*. Budapest, 1913. A könyv az interneten is elérhető: http://www.fszek.hu/mtda/Giesswein-Keresztenyszocialis_torekvesek.pdf (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Szolnoky Erzsébet szerint ez Giesswein legkiérleltebb munkája. (SZOLNOKY i. m. 74.)

²¹ Uo. 40–57.

²² Uo. 57–76.

²³ SZOLNOKY i. m. 77–78.

²⁴ VÉGHSEŐ Tamás – GÁRDONYI Máté – TÓTH Tamás (szerk.): *Egyháztörténeti lexikon*, 2. Budapest, Jel Kiadó, 2009. 923–924. (A könyvet a szerkesztők német munkából állították össze: *Lexikon der Kirchengeschichte*. Freiburg im Breisgau, Verlag Herder. 2001.)

²⁵ LÁSZLÓ T. i. m. 52.

²⁶ GIESSWEIN (1913) i. m. 1.

²⁷ Fenyő Miksa (1877–1972): kritikus, szerkesztő, jogász, a Nyugat egyik alapítója. Lásd: <http://www.pim.hu/object.02526c2b-fd6b-452a-9499-3f7711e273e9.ivy> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 19.)

»keresztényszocializmus« apostoli kötelességet jelentett: minden kérdés, ami a társadalom mai fejlettsége és tagozottsága mellett felvetődhet, a kereszténységre tartozik. Az individualizmus korlátlanúsága örök veszélye a tömegeknek? A kereszténységre tartozik a tömegek szociális megszervezése, erkölcsi alátámasztása az egyéni mindenhatóság ellen. Van osztályharc? Ha van, akkor a kereszténység köteles az elnyomottak mellé állni s a maga etikai fegyvereit adni kezükbe. Nemcsak köteles, hanem más nem is képes rá. Egyáltalán nincs, nem vetődhet fel olyan szociális gondolat, mely másként mint a kereszténység eszméjén keresztül volna megközelíthető.²⁸

A keresztényszocializmus mozgalommá szerveződése nálunk a nyugat-európaihoz képest egy-másfél évtizeddel megkésve, a 20. század első éveiben történt. Giesswein vezetésével 1903-ban a keresztényszocialista egyesületek szerveződtek meg, és 1905-re létrejött a Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége, Giesswein elnökletével. Gergely Jenő egy fontos tényre hívja fel a figyelmet: az általános jellegű egyesületeken belül a tagok szakmák szerinti szervezkedése 1905-ben kezdődött, ahol azok ún. szakosztályokat alakítottak. Ezekből nőtt ki külön szervezéként a keresztényszocialista szakszervezet.²⁹

A keresztényszocialisták lapja az *Igaz Szó* volt, amelynek 1905. november 29-i száma hozta nyilvánosságra programjukat, Giesswein elgondolásának szellemében. 23 pontból álló programjukból kiemelendő, hogy hadat üzennek az istentelen szociáldemokráciának, mely a munkásokat vallásuktól fosztja meg. Politikai követeléseik között szerepel az általános, titkos, közvetlen, községenként való választási jog, és el akarták érni „a gyülekezési jognak a szabadság szellemében eszközölendő törvényes szabályozását és biztosítását.”³⁰

A Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége 1910-ben párttá alakult Országos Keresztény Szocialista Párt néven. Ekkor Giesswein ügyvezető elnök lesz, és 1913-tól pedig elnöke. Közben, 1910-ben kilépett a Katolikus Néppártból, mert az nem kellő súllyal képviselte például az általános választójog kérdését. 1918 februárjában pedig a Keresztény Szocialista Párt egyesült a Néppárttal és így jön létre a Keresztény Szociális Néppárt, amelynek elnöke a politikában alig ismert gróf Zichy Aladár lesz. (E formációnak a Tanácsköztársaság vetett véget.) E pártalakulásokat azért tartom szükségesnek felvázolni, mert ezzel is jelezni akarom: Giesswein számára egy párthoz való kötődés inkább eszköz, mit cél. Találónan jellemzi e magatartási formát Nagy Miklós, az 1925-ben kiadott *Giesswein-émlékkönyvben*: „De őt nehéz lenne bármi keretben is elhelyezni. Két határozott vonás jellemzi a magyar politikusok rendes, megszokott típusát: az egyik az pártszellem, a másik pedig a rendkívül élénk közjogi szellem. Sajátságos, hogy e két vonás hiányzott, szinte teljesen hiányzott Giessweinből. Úgy szólnán semmi sem állott tőle távolabb, mint a nem ritkán kicsinyes pártpolitika.”³¹

²⁸ Fenyő Miksa: Giesswein Sándor. *Nyugat*, 1921/8. (április 16.) <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus. 18.)

²⁹ GERGELY (2008) i. m. 80.

³⁰ LÁSZLÓ T. i. m. 54–59.

³¹ NAGY i. m. 221.

A következőkben Giesswein 1910 és 1918 között a képviselőházban elmondott beszédeiből idézek, így mutatva be politikai elképzeléseit. 1907-ben ezt mondja: „mídon egy politikai átalakulás előtt állunk, először a szociális alapot kell erősen megvetni, amidőn politikai fejlődés előtt állunk, először is a szociális fejlődésnek alapjait kell előkészíteni.”³² A szociális törekvések eszményi célja az erős, kiegyensúlyozott nemzeti társadalom, amelynek gerince a középosztály és alapelve a munka megbecsülése. „Nekünk az a főtörekvésünk kell, hogy legyen – úgymond – hogy az állam számára egy jólétben levő, egészséges és intellektuálisan képzett középosztályt teremtsünk meg és tartsunk fenn, még pedig nem az alsó nép rovására, hanem azon belül kell lennünk, hogy a legszűkebb rétegek a proletárizmusból minél inkább a középosztályba emeltessenek.”³³ A középosztályhoz sorolja a kisiparosokat is, kiknek támogatását szintén fontos állami feladatnak vallja. „Magyar nemzeti szempontból is –hangsúlyozza – a legnagyobb veszedelemnek tartanám, ha úgynevezett kisembereink, a nemzetnek nagy tömege, gerince, t. i. a kisiparosok, amelynek egyúttal a nemzet függetlensége elemének is kellene lennie, ha ez elpusztulna vagy proletárrá válnék.”³⁴ A sztrájkokról így vélekedik: „a sztrájk hatalmi kérdés”, mely ellen a munkásságnak nemzeti, igazságos alapon való megszervezését sürgeti. Fontosnak tartja azt, hogy „a harcnak szükségességét lehetőleg kikerüljük és az igazságot ne az ököljog alapján, hanem az örök igazság alapján döntsék el.”³⁵ Nem csinál titkot abból a meggyőződésből, hogy „mi rendszertelen szakszervezeteink úgy viszonyulnak az igazi, rendszeres szakszervezetekhez, mint a portyázó csapat a rendezett hadseregben.”³⁶ A vallás szerepéről így vélekedik „és mert a vallás a legerősebb szociális tényező, a szociális nevelésből a vallásnak sem szabad hiányoznia.”³⁷ Giesswein állama eszményi állam, amelyben a nemzet az általános választójog következtében nem süllyed le a számtanilag legerősebb alsó néprétegek szellemi és erkölcsi színvonalára, hanem ellenkezőleg, az alsóbb osztályok is magasabb értelmi és morális színvonalra emeltetnek, mert hangoztatja azt is, hogy a demokrácia csak az erkölcsösség által tartható fenn. Másutt ezt mondja: „Ott, ahol a lehető legszélesebb demokratikus alapra helyezkedtek a parlamentek, tudott a modern szociális követelmények szerint működni [...] Az általános választójog ígéri nekem azt – mondta –, hogy a szociális érzék a maga egészében itt helyet foglalhasson. Mert én azt megengedem, hogy lehet igen szép és tetszetős szociális programokat megalkotni, de hogy azt keresztül is vihessük, ahhoz az egész nép támogatására van szükségünk.”³⁸ A szabadságról pedig ezt mondja: „minden szabadság akkor jó, ha szabályozva van, de nem szabad azt rendszabályozni.”³⁹ A parlament összetételéről pedig ezt mondja: „minden parla-

³² Uo. 223. (1907. május 16-án elhangzott beszéd.)

³³ Uo. 223–224. (1906. július 5-én elhangzott beszéd.)

³⁴ Uo. 224. (1906. december 1-jén elhangzott beszéd.)

³⁵ Uo. 224.

³⁶ Uo. 224.

³⁷ Uo. 227. (1914. május 2-án elhangzott beszéd.)

³⁸ GERGELY (1994) i.m. 31. (1906. május 19-én elhangzott beszéd.)

³⁹ NAGY i. m. 230. (1913. december 15-én elhangzott beszéd.)

mentnek okvetlenül egy konzervatív és egy progresszív szárnyból kell alakulni, mert csak akkor van egészséges fejlődés.⁴⁰ A nemzeti egység szerinte nem faji, hanem kulturális egység, ezért nem a nyelv a fontos, hanem az, hogy a nemzet gondolkodása legyen egységes.⁴¹ Az idézeteket lehetne tovább sorolni, de úgy gondolom, hogy a leírtak is híven tükrözik Giesswein nézeteit.

Giesswein 1917-től gyakorlatilag elszigetelődik saját politikai környezetében, amikor a liberális demokratáktól a szociáldemokratáig keres szövetségeket. A szövetségkeresés fő mozgatórugója az általános, titkos választójogért való küzdelem, illetve a munkásvédelem. De 1917-ben a háború elítélése, a béke kérdése is⁴² egy platformba sodorja a radikálisokkal. Tisza István volt miniszterelnöknek a parlamentben kemény szavakkal így szólt: „[...] hogy itt a házban van-e annyi élesen és világosan látó politikus, ki látja, hogy ez a fejlődés útja, melyet nem lehet elzárni; hanem függ ettől az erőtlől, amely a népben van. Ez az erő utat tör magának, és ha nincs belátás, akkor sajnos, oly módon is törhet magának utat, ami nem volna kívánatos, és ami talán az erőszakosság módozatával járna.”⁴³ Sajnos szavai mint egy prófécia beteljesültek: egy év elmúltával a forradalmak és ellenforradalmak erőszakot szültek!

1917-ben részt vesz a Választójogi Blokk megalakításában. E lépést Csernoch János hercegprímásnak így magyarázza: „Berlinben a Centrum egyik vezető emberével beszéltem, aki akkor a külügyet vezette (Erzbergerről van szó). Azt mondta: mi most a szociáldemokrata párttal együttműködünk és megtaláltuk a helyes formulát, mely alatt a háborúnak végét vethetjük. A német politikus felszólított engem is, hogy Magyarországon is a bal csoportokkal együtt dolgozva működjön hasonló irányba. Így jutottam én ebbe a kritikus időpontban radikális, szociáldemokrata és más bal felé orientált mozgalmakkal érintkezésbe.”⁴⁴

A Tanácsköztársaság bukása után Giesswein szerint a nagyon megnőtt „újkeresztények” hirtelen „megtért” tömegei annyira alámesták az eredeti keresztényszocialista eszmét, hogy megtagadta a csatlakozást Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához, és újra alapította a pártját. E tettéért sok támadás érte, kikiáltották a keresztény egység megbontójának. Hasonlóan vélekedett Prohászka is. Nem bocsájtották meg neki, hogy a háború és azt követően az októberi forradalom idején együttműködött a baloldallal. A Bangha Béla szerkesztette Katolikus Lexikonban pedig ez olvasható: „élete vége felé optimisztikus jóhiszeműségében, túlságosan közeledett bizonyos radikális körökhöz, amit sokan zokon is vettek tőle.”⁴⁵ 1921-ben így indokolja e politikai tetteit: „A szociális kérdés nemcsak gazdasági kérdés, hanem az igazságosság keresése, tehát erkölcsi kérdés. És íme ez az a platform, ahol a szocia-

⁴⁰ Uo. 230. (1912. január 27-én elhangzott beszéd.)

⁴¹ Uo. 230. (1911. december 18-án elhangzott beszéd.)

⁴² Giesswein 1915-ben tagja lett a berni székhelyű, pacifista Tartós Béke Központi Szervezet végrehajtó bizottságának. Lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/G/Giesswein.html> (Utolsó megtekintés 2012. augusztus 19.)

⁴³ LÁSZLÓ T. i. m. 91.

⁴⁴ GERGELY (1994) i. m. 35.

⁴⁵ LÁSZLÓ T. i. m. 146. adn. 71.

lizmus a kereszténységgel találkozik, s ezen a platformon kell a megértést megtalálni a mai kor legerterjedtebb szocialisztikus szervezetének a szociáldemokráciának és a kereszténységnek, nevezetesen a ma is legegységesebb és valójában internacionális valláserkölcsei szervezetnek, a katolicizmusnak. Nézetem szerint a megzavart világ-békét ennek a két világszervezetnek kölcsönös megértése hozhatná helyre. Az egyik az egyház, az ő ma is hatalmas erkölcsi erejével, a másik a szociáldemokrácia, gazdasági szervezkedésével adhatná meg azt az alapot, amelyen a népek szövetsége fölépülhetne. Hisz mindnyájan beláthatjuk, hogy a kapitalisztikus, militarisztikus és diplomatavilág sem XV. Benedek pápa, sem Wilson elveit nem veszi be. Azért mondott csütörtököt a versaillesi és saint-germaini béke és még inkább neully-i vagy trianoni. A népek jogaiért a háború folyamán a római pápa, a tartós béke hágai szervezete, a szociáldemokraták stockholmi és zimmerwaldi tanácskozásai keltek síkra. Ennek a négy szervezetnek meg kellene egymást találnia, hogy a népek békéje létrejöjjön.⁴⁶

Giesswein elszigetelődésének egyik pillanata volt a Szent István Társulat Szent István Akadémiájának elnöki tisztségéből történő felmentése. 1903-ban lett a Szent István Társulat alelnöke. 1915-ben kezdeményezésére jött létre a Társulaton belül a Szent István Akadémia, amelynek 1916-ban elnöke lesz. Négy szakosztályban működtek, rendszeres felolvasó estéket tartott egy-egy tudományág jeles képviselője. 1921-ben harminc akadémiai tag nyilatkozott, amely szerint megvonják bizalmukat Giesswein elnöktől, akinek „kiváló érdemei vannak az akadémia alapítása és felvirágoztatása körül, valamint az utóbbi évtizedekben lefolyt magyar katolikus, tudományos, szociális, egyházi és politikai mozgalmak jelentős eredményeiben, itthon és külföldön folytatott fáradhatatlan személyes és irodalmi tevékenységével. Mégis az utóbbi években a Szent István Akadémián kívül eső közéleti szereplésében – szorosan vett politikait teljesen figyelmen kívül hagyva – úgy a katolikus világnézet, mint a magyar nemzeti érzés és érdek szempontjából több ízben oly elvi álláspontot foglalt el és oly magatartást tanúsított, mely a Szent István Akadémia többségének meggyőződésével ellenkezik.”⁴⁷ Kérik ezért, hogy tisztét bocsássa az Akadémia rendelkezésére. Ezt azonban Giesswein nem tette, ezért az elnöki széket megüresedettnek nyilvánították azzal, hogy „a távozó elnöknek Akadémiánk érdekében tanúsított fáradozásairól és itt többször hallott, eszmékben gazdag beszédeiről tisztelettel és köszönettel megemlékezzünk.”⁴⁸ Utódja Apponyi Albert lett.⁴⁹ 1921. június 19-én iktatták be, amelyen részt vett Horthy Miklós is.

⁴⁶ MIHÁLYFI Ákos: *Giesswein Sándor emlékezete*. In: *Giesswein-emlékkönyv* i. m. 36–37.

⁴⁷ MÉSZÁROS István: *A Szent István Társulat százötven éve 1848–1998*. Budapest, Szent István Társulat, 148–149.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Apponyi Albert (1846–1933): A képviselőház elnöke 1901 és 1903 között. Vallás és közoktatási miniszter 1906 és 1910, valamint 1917 és 1918 között. Az I. világháború után a magyar béke delegáció vezetője volt 1919 és 1920 között. A trianoni szerződés aláírását a béke delegáció egyetlen tagja sem vállalta magára, Apponyi Alberttel együtt lemondtak. [A magyar kormány új kinevezettjei (Benárd Ágoston, Drasche Lázár Alfréd) 1920. június 4-én írták alá a békeokmányt.] Magyarország födelegátusaként küzdött a Népszövetségben a békeszerződés revíziójáért. Lásd: *Akadémia kislexikon*, I. i. m. 110.

1920 után Giesswein ritkán szólalt fel a nemzetgyűlésben. 1923-ban egy liberális-demokrata párt élére áll, a Reformpárt elnöke lett, ezzel is jelezte, hogy végleg szakított a jobboldali keresztény politikával. Még ebben az évben meghalt.

Összegzésként elmondható: Giesswein érdemét abban látom, hogy megalapozta a keresztényszocializmus eszméit Magyarországon, 1918-ig ő volt az egyetlen olyan képviselő a parlamentben, aki tudatosan képviselte a „kisemberek” sorsát. (A szociáldemokraták parlamenten kívüliek voltak!) 1919 után kitartóan ragaszkodott ahhoz a „szövetségi” koncepciójához (főleg német példa alapján!), miszerint a szociáldemokrácia nélkül nem lehetséges a munkáskérdés megoldása, annak ellenére, hogy a párt a Tanácsköztársaságban komoly szerepet játszott. (Tegyük hozzá: az antant is ragaszkodott a szociáldemokratákhoz az 1919 utáni kormányokban!) Viszont már nem az ő hibája, hogy az 1920-as években formálódó ún. „keresztény kurzus” nem folytatott olyan politikát, amely nagyobb figyelmet szentelt volna a munkáskérdésnek, s annak képviselőjére. De e folyamat elemzése már egy újabb értekezés tárgya lehetne. Írásomat Giesswein egyik időtálló gondolatával zárom le, amit Trianon után fogalmazott meg: „Nekünk magyaroknak csak az az egyedüli vigaszunk van, hogy a jog, az igazság erősebb, mint a hatalom, és ha a hatalom minket most szétépett is, a jog és igazságosság erejétől remélhetjük azt, hogy a régi Magyarország megint fel fog támadni, de szebb és jobb lesz.”⁵⁰

Barankovics István (1906–1974)⁵¹ volt az, aki a politikában újra kísérletet tett a keresztényszociális – kereszténydemokrata elvek megvalósítására. A Demokrata Néppárt választásnyitó kampánybeszédében (1947) mondta a következőket: „A Néppárt nem véletlenül bont zászlót éppen Győr városában. A modern szociális és demokratikus keresztény állameszmét innen indította útjára a századforduló idején egy nagyszerű pap, az evangéliumi szocializmus első magyar gyakorlati apostola, a modern kereszténydemokráciának közép-európai előhírnöke, a béke eszme világhírű magyar szószólója, az első keresztény munkásegyesület megalakítója, a szociális és demokratikus keresztény politikának tragikus hőse, nagy előfutárunk: Giesswein Sándor. A modern szociális és demokratikus keresztény politika tiszta forrása, amelyből mi meríteni akarunk, Magyarországon először Győrben fakadt fel. Méltó és igazságos tehát, hogy itt bontsuk ki újra a zászlót, ahol az első ígéhirdető felemelte, ezzel is hódolván a modern kereszténydemokrácia és az evangéliumi szocializmus korán érkezett és későn igazolt nagy magyar kezdeményezőjének szelleme előtt.”⁵² Barankovics István pártjának története már egy újabb és más tényezővel teli fejezete a magyar történelemnek.

⁵⁰ NAGY i. m. 232. (1921. május 6-án a nemzetgyűlésben elhangzott beszéd.)

⁵¹ Barankovics István (1906–1974) újságíró, kereszténydemokrata politikus. A Demokrata Néppárt elnöke 1945 és 1949 között, a párt feloszlásáig. Lásd: *Akadémiai kislexikon*, I. i. m. 183.

⁵² SZAKOLCZAI György – SZABÓ Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására*. Barankovics és a DNP 1945–1948, Bibó és a DNP 1956. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 313. (A teljes program olvasható: 291–313.)

Írásom elején Szent Ágoston gondolatait vettem mottóul. Az ágostoni megállapítás így hangzik: „Más dolog elbeszélni a tényeket, más tanítani a teendőket; a történelem híven és hasznosan elbeszéli a történeteket.”⁵³ Mivel az ágostoni gondolat a történelem értelmezésével foglalkozik, ezért – mintegy összevetésként – Giessweinnek a történelemtől alkotott felfogását is szükségesnek tartom itt megemlíteni: „Én a történelem előadására vonatkozólag csak egy normát ismerhetek el, s ez az, hogy legyen mindenekelőtt objektív, de úgy hogy ne szűnjék meg szubjektív lenni. S ne tessenék hinni, hogy ez paradoxon, ha első pillanatra annak is látszik az előtt, ki nem tud gondolataival mélyebben szántani. Objektívnek kell lennie a történeti előadásnak, mert nem szabad a tényeket ferdíteni vagy hamis világításba helyezni; nem szabad az események helyébe képzeleti dolgokat állítani, a történelmet le kell írni és nem lehet szabadon konstruálni. De emellett kell, hogy a történelem előadásában meg legyen a szubjektivitás. Vegyük el a művésztől a szubjektivitást és megszűnik művész lenni, ha pusztán objektív akar lenni [...]. A szubjektivitás ne legyen soha az objektivitás rovására.”⁵⁴

⁵³ A mottót CsÓKA J. Lajos OSB munkájából vettem: *Szent Benedek fainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra, I–II*. Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 1970, I. 10–11.

⁵⁴ VÖRÖVÁRY Ferenc (szerk.): *A szabad tanítás Pécsen 1907-ben tartott magyar országos kongresszusának naplója*. Budapest, 1908. 173.